

Лекції 7-8.

Законодавчі та нормативно-правові акти з охорони праці

Правові та організаційні основи охорони праці є тією базою, яка забезпечує соціальний захист працівників і на якій будується санітарно-гігієнічний та інженерно-технічний складник охорони праці. Правова база охорони праці у галузі ґрунтується на національному законодавстві та міжнародних нормах.

Законодавство України про охорону праці – це система взаємопов'язаних нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері соціального захисту громадян у процесі трудової діяльності. Воно складається з Закону України «Про охорону праці», Кодексу законів про працю України, Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» та прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів.

До основних законодавчих актів, що мають безпосереднє відношення до охорони праці, належить також низка інших законів:

«Основи законодавства України про охорону здоров'я», Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» Закон України «Про пожежну безпеку», «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку».

Окремі питання правового регулювання охорони праці містяться в багатьох інших законодавчих актах України.

Глава 40 Цивільного кодексу України «Зобов'язання, що виникають внаслідок заподіяння шкоди» регулює загальні підстави відшкодування шкоди і у т.ч. відповідальність за ушкодження здоров'я і смерть працівника у зв'язку з виконанням ним трудових обов'язків.

Кримінальний кодекс України містить розділ Х «Злочини проти виробництва», статті 271–275 якого встановлюють кримінальну відповідальність за порушення вимог охорони праці, які призвели до ушкодження здоров'я чи смерті працівника або створили ситуацію, що загрожує життю людей.

Ст. 7 Закону України «Про колективні договори і угоди» передбачає, що у колективному договорі встановлюються взаємні зобов'язання сторін щодо охорони праці, а ст. 8 визначає, що в угодах на державному, галузевому та регіональному рівнях регулюються основні принципи і норми реалізації соціально-економічної політики, зокрема щодо умов охорони праці.

Крім зазначених законів, правові відносини у сфері охорони праці у галузі регулюють інші національні законодавчі акти, підзаконні нормативні акти: Укази і розпорядження Президента, рішення уряду, нормативні акти міністерств та інших центральних органів державної влади.

Важливе місце у нормативно-правовому полі з охорони праці займають міжнародні договори та угоди, до яких Україна приєдналася в установленому порядку. Переважна більшість міжнародних договорів та угод, в яких бере участь Україна і які більшою або меншою мірою стосуються охорони праці, –

це такі чотири групи документів:

1. Конвенції та Рекомендації Міжнародної організації праці.
2. Директиви Європейського Союзу.
3. Договори та угоди, підписані в рамках Співдружності Незалежних Держав.
4. Двосторонні договори та угоди.

Особливо велике значення серед міжнародних договорів, якими регулюються трудові відносини, мають конвенції Міжнародної організації праці, Міжнародні норми соціальної відповідальності (Стандарт SA 8000 «Соціальна відповідальність»). Міжнародний стандарт ISO 26000 «Настанова по соціальній відповідальності»), Директива ЄС 89/391/єєс от 12 червня 1989р.о введені мір, що сприяють покращенню безпеки и гігієни труда робітників

Доречи, Директиви, що приймаються в рамках Європейського Союзу і є законом для всіх його країн, завжди відповідають конвенціям МОП. З іншого боку, у розробці нових конвенцій, рекомендацій та інших документів МОП враховують передовий досвід країн – членів ЄС. Україна не є членом ЄС, але не раз на найвищих рівнях заявляла про своє прагнення до вступу до цієї організації. Одна з умов прийняття нових країн до ЄС – відповідність їхнього законодавства законодавству ЄС, тому в нашій країні триває активна робота з узгодження вимог законів і нормативно-правових актів директивам ЄС.

Активну роботу щодо розвитку та вдосконалення правової бази охорони праці провадять країни – члени СНД. Важливу роль тут відіграють модельні закони, прийняті на міждержавному рівні. Мета цих законів – сприяти зближенню національного законодавства в галузі охорони праці на міждержавному рівні, створення єдиної правової бази, спрямованої на максимальне забезпечення соціальної захищеності працівників.

Крім зазначених організацій, у справу охорони праці роблять свій внесок також Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ), Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), Міжнародна організація зі стандартизації (ІСО), Міжнародна організація авіації (ІКАО) та низка інших.

Для регулювання окремих питань охорони праці діють понад 2000 підзаконних нормативних актів. Усі ці документи створюють єдине правове поле охорони праці в нашій країні узагалі і у конкретної галузі зокрема.

Органи державного нагляду за охороною праці.

Організація державного нагляду за охороною праці

Відповідно до Закону України “Про охорону праці” спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з нагляду за охороною праці є Державний комітет України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду (Держгірпромнагляд).

Саме на нього покладено організацію державного нагляду за охороною праці в Україні. Виконуючи обов'язки по організації державного нагляду за охороною праці Держгірпромнагляд:

- забезпечує реалізацію державної політики з промислової безпеки та охорони праці, страхування ризиків виробничої безпеки, належного поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення, охорони надр;

- здійснює комплексне управління охороною праці та контроль за виконанням функцій державного управління охороною праці міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими держадміністраціями та органами місцевого самоврядування;

- бере участь у здійсненні державного управління з геологічного вивчення, використання та охорони надр;

- здійснює державний нагляд за додержанням законів та інших нормативно-правових актів з промислової безпеки та охорони праці, а також державний гірничий нагляд.

У своїй діяльності Держгірпромнагляд керується Конституцією України і законами України, актами Президента України та Кабінету Міністрів України, Положенням про Державний департамент промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду і здійснює нагляд в межах своєї компетенції.

Держгірпромнагляд очолює Голова, який призначається на посаду і звільняється з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України. Голова Держгірпромнагляду має заступників, які призначаються на посаду і звільняються з посади Кабінетом Міністрів України в установленому законодавством порядку. Голова Держгірпромнагляду:

- здійснює керівництво Держгірпромнаглядом і несе персональну відповідальність перед Кабінетом Міністрів України за виконання покладених на Комітет завдань;

- розподіляє обов'язки між заступниками Голови;

- призначає на посаду та звільняє з посади працівників центрального апарату Держгірпромнагляду, керівників територіальних органів та керівників підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління.

Для погодженого вирішення питань, що належать до компетенції Держгірпромнагляду, обговорення найважливіших напрямів його діяльності в Держгірпромнагляді утворюється колегія [44]. Персональний склад колегії затверджує Голова Держгірпромнагляду. До складу колегії входить Голова Держгірпромнагляду (голова колегії), його заступники, керівники структурних підрозділів, інші керівні працівники Держгірпромнагляду, а також за згодою представники відповідних комітетів Верховної Ради України, органів державної влади, громадських організацій, науковці та інші особи. Рішення колегії проводяться в життя наказами Держгірпромнагляду.

Для розгляду пропозицій щодо основних напрямів діяльності Держгірпромнагляду, обговорення найважливіших проблем та інших питань у Держгірпромнагляді утворюються науково-технічна рада та міжвідомчі ради [43].

Держгірпромнагляд в межах своїх повноважень та відповідно до актів законодавства видає накази, організовує і контролює їх виконання, у разі потреби видає разом з іншими органами виконавчої влади спільні акти.

Рішення, прийняті Держгірпромнаглядом в межах його компетенції, є обов'язковими для виконання всіма міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими держадміністраціями, органами місцевого самоврядування, юридичними та фізичними особами, які відповідно до законодавства використовують найману працю.

Держгірпромнагляд під час виконання покладених на нього завдань взаємодіє з центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності, а також з відповідними органами іноземних держав. Держгірпромнагляд не залежить від будь-яких господарських органів, суб'єктів підприємництва, об'єднань громадян, політичних формувань, місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування, їм не підзвітні і не підконтрольні.

Держгірпромнагляд має право:

- безперешкодно відвідувати підприємства, об'єкти виробництва фізичних осіб та проводити перевірку додержання законодавства з питань, що належать до його компетенції;

- одержувати від роботодавців і посадових осіб письмові чи усні пояснення, висновки експертних обстежень, аудитів, матеріали та інформацію з відповідних питань, звіти про рівень і стан профілактичної роботи, причини порушень законодавства та здійснення заходів щодо їх усунення;

- видавати в установленому порядку роботодавцям, керівникам та іншим посадовим особам юридичних та фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, міністерствам та іншим центральним органам виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, місцевим держадміністраціям та органам місцевого самоврядування обов'язкові для виконання приписи (розпорядження) про усунення порушень і недоліків у сфері промислової безпеки, охорони праці, геологічного вивчення, використання, охорони надр та безпечної експлуатації об'єктів підвищеної небезпеки;

- забороняти, зупиняти, припиняти, обмежувати експлуатацію підприємств, окремих виробництв, цехів, дільниць, робочих місць, будівель, споруд, приміщень, випуск та експлуатацію машин, механізмів, устаткування, транспортних та інших засобів виробництва, виконання певних робіт, у тому числі пов'язаних з користуванням надрами, застосуванням нових небезпечних речовин, реалізацію продукції, а також скасовувати або припиняти дію виданих дозволів і ліцензій до усунення порушень, які створюють загрозу життю працівників;

- притягати до адміністративної відповідальності посадових осіб і працівників за порушення законодавства про охорону праці в частині безпечного ведення робіт і законодавства про надра;

- скликати в установленому порядку наради з питань, що належать до його компетенції;
- утворювати за погодженням з іншими центральними і місцевими органами виконавчої влади комісії, експертні та робочі групи;
- організувати і провадити видавничу діяльність з метою висвітлення питань реалізації державної політики у сфері промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду;
- *заслуховувати звіти посадових осіб центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій з питань промислової безпеки, охорони праці, державного гірничого нагляду, геологічного вивчення, використання та охорони надр, безпеки поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення.*

Державний нагляд за охороною праці здійснюється шляхом проведення перевірок підприємств (об'єктів), організацій, установ структурними підрозділами Держгірпромнагляду.

Перевірки можна проводити в плановому чи позаплановому порядку на окремо визначених або групі підприємств (об'єктів), установ, організацій, в адміністративних районах, містах тощо. Необхідність проведення планових перевірок встановлює структурний підрозділ з урахуванням специфічних особливостей, стану промислової безпеки та безпеки праці виробництв.

Позапланові перевірки проводяться за наказом територіального управління або Комітету у разі:

- росту виробничого травматизму;
- допущення аварії або групового чи смертельного нещасного випадку;
- невиконання роботодавцем вимог раніше виданого припису;
- надходження скарги;
- ненадходження інформації щодо усунення недоліків, вказаних у приписі; запровадження в системі Держгірпромнагляду особливого режиму нагляду.

Перед початком перевірки посадова особа Держгірпромнагляду повинна ознайомитись з технічною та технологічною документацією підприємства (об'єкта), матеріалами перевірок з питань безпеки праці, проведених спеціалістами та керівниками структурних підрозділів, у тому числі службами охорони праці і технічного нагляду підприємства (об'єкта). Крім того, посадова особа повинна ознайомитися зі станом виконання заходів щодо створення безпечних умов праці, що були розроблені та затверджені за результатами попередніх перевірок підприємства (об'єкта) та з урахуванням висновків комісій з розслідування нещасних випадків і аварій. Усі види перевірок проводяться у присутності роботодавця або уповноваженої ним особи.

У разі створення перешкод проведенню перевірки посадова особа Держгірпромнагляду звертається до правоохоронного органу.

Результати кожної перевірки оформлюються актом перевірки, а у разі виявлення під час перевірок підприємств (об'єктів) порушень з питань охорони праці, охорони надр посадова особа Держгірпромнагляду складає припис.

Структура державного нагляду за охороною праці

Держгірпромнагляд здійснює свої повноваження безпосередньо та через утворенні в установленому порядку структурні підрозділи: управління і відділи центрального апарату Комітету, територіальні управління та державні інспекції, на які покладено функції державного нагляду за охороною праці в Україні. Структуру побудови органів Держгірпромнагляду подано на рисунку

Центральний апарат Комітету:

Для організації здійснення покладених на Комітет повноважень в його центральному апараті утворюються підрозділи з організації державного нагляду в певних галузях економічної діяльності. На цей час існують наступні структури центрального апарату з функціями:

- *управління організації державного нагляду та обліку травматизму* – організаційно-методичне забезпечення державного нагляду, аналіз і облік аварій та виробничого травматизму;

- *управління нормативно-правового та юридичного забезпечення* – організація: правового забезпечення Комітету, нормотворчої діяльності; методичного забезпечення навчання з охорони праці; методичного керівництва нагляду за діяльністю Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України, засідань колегій та апаратних нарад Комітету; координація зв'язків з Верховною Радою України;

- *управління науково-технічного забезпечення державного нагляду* – науково-технічне забезпечення державного нагляду, координація робіт з експертизи проектів, стандартизації, сертифікації та дозвільної діяльності, організація та координація діяльності експертно-технічних центрів;

- *управління організації державного нагляду у вугільній промисловості* – організація державного нагляду за додержанням вимог законодавчих та інших нормативно-правових актів з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду на підприємствах вугільної та торф'яної промисловості;

- *управління організації державного нагляду за охороною надр, геолого-маркшейдерськими роботами та переробкою корисних копалин* - організація державного нагляду за: додержанням вимог законодавчих та інших нормативно-правових актів з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду на виробництвах, що здійснюють буріння та капітальний ремонт нафтових та газових свердловин;

охороною надр під час геологічного їх вивчення і розробки, за використанням надр для цілей не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, за переробкою мінеральної сировини та за виконанням маркшейдерських і геологічних робіт;

- *відділ організації державного нагляду в гірничодобувній промисловості та за вибуховими роботами* - організація державного нагляду за додержанням вимог законодавчих та інших нормативно-правових актів з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду на підприємствах гірничорудної, нерудної промисловості, на об'єктах метробудівництва та спеціальних підземних спорудах, а також у сфері поводження з вибуховими матеріалами промислового призначення;

- *управління організації державного нагляду в металургії, машинобудуванні, енергетиці, будівництві та котлонагляду* - організація державний нагляд за:

додержанням вимог законодавчих та інших нормативно-правових актів з промислової безпеки, охорони праці на підприємствах, в установах, організаціях металургійного комплексу, енергетичного комплексу, будівельного комплексу (житлового, громадського, промислового будівництва, будівництва інженерних мереж, мостів, промислового виробництва будівельних матеріалів); житлово-комунального господарства (підприємствах та об'єктах теплокомуненерго, ремонтно-будівельних підприємствах, міського освітлення, ліфтового господарства та інших організаціях з монтажу, обслуговування та ремонту ліфтів); об'єктах котлонагляду (парових та водогрійних котлів, посудин, що працюють під тиском, трубопроводів пари та гарячої води), підйомних споруд (вантажопідйомних машин, фунікулерів, ліфтів, підвісних канатних доріг, ескалаторів, будівельних підйомників);

- *управління організації державного нагляду за промисловою безпекою на виробництвах і об'єктах підвищеної небезпеки* - організація державного нагляду за додержанням вимог законодавчих та інших нормативно-правових актів з промислової безпеки, охорони праці:

на промислових підприємствах; магістральних трубопровідних системах; нафтогазовидобувних виробництвах; системах газопостачання природним та зрідженим газом; хімічних, нафтогазопереробних та нафтохімічних виробництвах і з забезпечення нафтопродуктами; виробництвах медичної, мікробіологічної, целюлозно-паперової, оліє-жирової, ефіро-масличної промисловості; підприємствах з виробництва штучних шкір, з промислового виготовлення вибухових матеріалів, з виробництва та утилізації звичайних видів боеприпасів, ракетного палива та вибухових матеріалів військового призначення; підприємствах які забезпечують транспортування, зберігання та застосування хлору та аміаку у сферах господарської діяльності; підприємствах всіх видів транспорту; підприємствах поштового та електрозв'язку; підприємствах міського електротранспорту, метрополітенах, підприємствах спецкомунтрансу, комунального машинобудування, підприємствах комунального господарства;

- *відділ організації державного нагляду у агропромисловому комплексі та соціально-культурній сфері* - організація державного нагляду за додержанням вимог законодавчих та інших нормативно-правових актів з промислової безпеки, охорони праці у сільському, рибному, водному, лісовому господарствах, на підприємствах харчової промисловості та переробки сільськогосподарської продукції, споживчої кооперації, державних резервів, легкої, текстильної, деревообробної та поліграфічної промисловості, на підприємствах, в організаціях та установах освіти, науки, культури, мистецтва, спорту, лікувально-оздоровчих, соціальної допомоги, відпочинку та розваг, туризму, інформаційного та фінансово-кредитного забезпечення, торгівлі та громадського харчування, побутового обслуговування населення, в службах озеленення, ритуального обслуговування населення (цвинтарі, крематорії, виготовлення ритуальної продукції), в сільських комунальних службах,

екстериторіальної діяльності, у державних установах, громадських організаціях, в охоронних підприємствах, у військових формуваннях.

Галузеві програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища

Кабінет Міністрів України відзначає, що Національна програма поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища в основному була виконана. У ході реалізації програми закладено основи для впровадження економічних методів управління охороною праці в державі, започатковано створення галузевих, регіональних та виробничих програм з питань охорони праці, організовано мережу спеціалізованих центрів для експертизи технічного стану виробничих об'єктів, підвищення безпеки їх експлуатації; розробляється і впроваджується єдина автоматизована інформаційна система; створено Національний науково-дослідний інститут охорони праці, Науково-інформаційний і навчальний центр, науково-виробничий журнал "Охорона праці", служби охорони праці в обласних, районних і міських органах державної виконавчої влади; розроблено і виготовлено дослідний зразок автоматизованої системи контролю пиловибухонебезпечності та захисту мережі гірничих виробок на вугільних шахтах від вибухів пилу; організовано випуск багатьох засобів індивідуального захисту, що раніше не випускалися в Україні. Вирішено ряд інших важливих завдань.

Однак здійснювані заходи поки що не привели до помітного поліпшення стану безпеки та умов праці. Рівень виробничого травматизму та професійних захворювань в Україні залишається вищим, ніж в інших країнах СНД. В той же час в металургійній, хімічній, легкій і текстильній галузях промисловості, а також на підприємствах Вінницької, Волинської, Івано-Франківської, Миколаївської, Полтавської, Сумської областей та в м.Києві кількість загиблих збільшилася. Незадовільно організовано роботу з охорони праці в агропромисловому комплексі, де в минулому році допущено нещасних випадки зі смертельним наслідком 36 відсотків їх загальної кількості в суспільному виробництві.

Викликає тривогу становище з охороною праці на підприємствах вугільної промисловості. Внаслідок профзахворювань і трудового каліцтва переведено на інвалідність велика кількість чоловіки. Значне підвищення рівня смертельного травматизму і аварійності на виробництві в цілому по Україні спостерігається і в поточному році. Високим залишається рівень травматизму на підприємствах Міністерства вугільної промисловості, Міністерства сільського господарства і продовольства, а також на підприємствах в Автономній Республіці Крим, Вінницькій, Донецькій, Івано-Франківській, Кіровоградській, Луганській, Миколаївській, Одеській, Харківській, Хмельницькій та інших областях.

Основними причинами високого рівня травматизму і аварійності на виробництві залишаються низька трудова та технологічна дисципліна, експлуатація великої кількості морально застарілих і фізично зношених споруд, машин і устаткування, значна нестача протиаварійної апаратури, а також

засобів індивідуального захисту працюючих, забезпеченість якими становить 15-30 відсотків, низький рівень знань з техніки безпеки праці.

Не завжди виконуються рішення Кабінету Міністрів України щодо персональної відповідальності міністрів, керівників відомств, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, районних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій, виконавчих комітетів сільських, селищних і міських Рад, підприємств, установ, організацій за координацію та контроль роботи з питань охорони праці. Не відповідає вимогам сьогодення ефективність управління охороною праці на державному, галузевому, регіональному і виробничому рівнях. Не проводяться в необхідному обсязі глибокі фундаментальні та прикладні наукові дослідження для потенційно найбільш небезпечних підприємств, виробництв і об'єктів щодо попередження та ліквідації техногенних аварій. Низькими залишаються технічний рівень і темпи розвитку виробництва приладів комплексної діагностики стану обладнання підвищеної небезпеки та виробничого середовища. До цього часу не працюють економічні важелі створення безпечних і нешкідливих умов праці на виробництві. Істотного поліпшення вимагає інформаційне забезпечення і пропаганда охорони праці.

1. Основні принципи та функції управління охороною праці на виробництві

Організація роботи щодо управління охороною праці базується на принципах теорії управління, основними з котрих є: системність, оптимальність, динамічність, наступність та стандартизація. Принцип системності полягає в тому, що процеси технології та безпеки розглядаються у взаємозв'язку.

Системність реалізації завдань управління охороною праці полягає у поєднанні розрізаних заходів із безпеки праці в єдину систему цілеспрямованих, постійно здійснюваних дій на всіх рівнях і стадіях управління виробництвом. Створюється система стандартів підприємства.

Управління охороною праці здійснюється шляхом збору та оцінки інформації, виявлення відхилень від установлених вимог та здійснення керуючих впливів на об'єкт управління за допомогою організаційно-розпоряджувальних, соціально-розпоряджувальних, соціально-психологічних і економічних методів.

Організаційно-функціональна схема УОП базується на координуючій ролі відділу охорони праці, який бере участь у здійсненні всіх функцій управління, пов'язаних із безпекою праці.

Державні органи управління охороною праці інформують населення України відповідного регіону, працівників галузі та трудові колективи про реалізацію державної політики з охорони праці, виконання національних, територіальних чи галузевих програм із цих питань, про рівень і причини аварійності, виробничого травматизму і професійних захворювань, про виконання своїх рішень щодо охорони життя та здоров'я працівників.

На державному рівні ведеться єдина державна статистична звітність з питань охорони праці.

Система управління охороною праці містить об'єкт управління, інформаційно-контрольні зв'язки та керуючий орган. Об'єктом УОП є діяльність щодо забезпечення оптимальних умов та безпеки праці на робочих місцях, дільницях та в цехах.

Керуючим органом є служба охорони праці, керівники структурних підрозділів усіх рівнів керування галуззю, об'єднанням, підприємством. Управління здійснюється шляхом збору та оцінки інформації, виявлення відхилень від установлених вимог і здійсненням керуючих впливів на об'єкт управління за допомогою організаційно-розпорядчих, економічних та соціально-психологічних методів.

УОП — це ієрархічна багаторівнева система, яка встановлює такі рівні управління:

- галузь (керівництво, науково-технічна рада, відділ охорони праці);
- об'єднання (керівництво, науково-технічна рада, відділ охорони праці);
- виробничі підприємства;
- цехи, дільниці цехів;
- робочі місця(конкретні виконавці) Управління охороною праці здійснюється реалізацією наступних функцій:
 - прогнозування та планування заходів щодо забезпечення безпеки праці;
 - створення організаційної структури;
 - кількісна оцінка рівня безпеки праці;
 - збір та оформлення вихідної інформації про стан умов та безпеки праці;
 - розробка та формування переліку управляючих впливів;
 - стимулювання роботи щодо безпеки праці. Відповідальність за здійснення управління охороною праці в галузі та в підрозділах покладається на їх керівників в межах їх посадової компетенції.

Згідно із статтею 23 Закону України "Про охорону праці", власник створює на підприємстві службу охорони праці. Типове положення про цю службу затверджується Державним Комітетом України з нагляду за охороною праці.

На підприємстві виробничої сфери з кількістю працюючих менше 50 чоловік функції служби можуть виконувати в порядку сумісництва особи, які мають відповідну підготовку.

Служба охорони праці підпорядковується безпосередньо керівникові підприємства і прирівнюється до основних виробничо-технічних служб.

Організаційно-методичну роботу безпосередньо на підприємстві (якщо чисельність працюючих у ньому мала) з усіх функцій і задач управління охороною праці, підготовку управлінських рішень і контроль за їх реалізацією виконує інженер (старший інженер) з охорони праці або призначена власником особа, яка виконує його обов'язки за сумісництвом.

На працівників служб охорони праці не повинні покладатися обов'язки, не пов'язані з їх функціями. Усі заходи з охорони праці працівники служб охорони праці виконують у тісній взаємодії з керівництвом підприємств та їх підрозділів. Для загальної оцінки стану умов праці та планування заходів щодо їх покращення застосовується Єдина державна система показників обліку умов і безпеки праці, затверджена наказом Державного комітету України з нагляду за охороною праці від 31.03.94 р. №27 (Держнаглядохоронпраці, 1995).

Спеціалісти з охорони праці мають право видавати керівникам структурних підрозділів підприємства обов'язкові для виконання приписи щодо усунення наявних недоліків, отримувати від них необхідні відомості, документацію і пояснення з питань охорони праці, вимагати відсторонення від роботи осіб, які не пройшли медичного огляду, навчання, інструктажу, перевірки знань і не мають допуску до відповідних робіт або не виконують нормативів з охорони праці; зупиняти роботу виробництв, дільниць, машин, механізмів, устаткування та інших засобів виробництва у разі порушень, які створюють загрозу життю або здоров'ю працюючих, надсилати керівникові підприємства подання про притягнення до відповідальності працівників, які порушують вимоги щодо охорони праці. Припис спеціаліста з охорони праці може скасувати лише керівник підприємства.

Ліквідація служби охорони праці допускається лише у разі ліквідації, підприємств

Планування заходів з охорони праці — один з основних методів економічного управління. Планування роботи з безпеки праці передбачає постановку цілі, розробку програми, спрямованої на її досягнення, та оцінку досягнутої ефективності. Пошук основних шляхів вирішення завдань безпеки праці та вибору потрібних заходів для їх реалізації слід узгодити з результатами прогнозування.

Галузеві плани забезпечують здійснення єдиного підходу до вирішення завдань безпеки праці в галузі, встановлюють основні напрямки розвитку, виявляють важливі проблеми та шляхи їх розв'язання, визначають обсяги наукових досліджень в галузі охорони праці і очікувані результати їх впровадження.

Планування в масштабі об'єднань і підприємств передбачає вирішення питань механізації та автоматизації виробничих процесів, ліквідацію ручної праці, розробку засобів часткової механізації, поліпшення вентиляції, впровадження засобів контролю техніки безпеки, створення комфортних умов на робочих місцях, заходів щодо попередження професійних захворювань і травматизму.

На підприємстві з кількістю працюючих 50 і більше чоловік рішення трудового колективу може створюватися з питань охорони праці.

Комісія складається з представників власника, профспілок, уповноважених трудового колективу, спеціалістів із безпеки, гігієни праці і представників інших служб підприємства.

Типове положення про комісію з питань охорони праці підприємства затверджується Держнаглядом охорони праці за погодженням з профспілками.

Рішення комісії мають рекомендаційний характер.

Контроль за станом умов і безпекою праці працюючих дозволяє виявити відхилення від вимог законодавства про працю, стандартів безпеки праці, якості виконання службами і підрозділами своїх обов'язків в галузі забезпечення належних умов та безпеки праці.

Ефективність контролю залежить від якості метрологічного забезпечення вимірювання параметрів небезпечних і шкідливих виробничих факторів,

визначення рівня безпеки виробничого обладнання і технологічних процесів, а також коефіцієнтів безпеки праці.

Фінансування та економічне стимулювання охорони праці розглядається як одна з найважливіших частин УОП. | На підприємствах, в галузях і на державному рівні у встановленому Кабінетом Міністрів України порядку створюються фонди охорони праці.

Такі ж фонди можуть створюватись органами місцевого і регіонального самоврядування для потреб регіону.

На підприємстві кошти вказаного фонду використовуються тільки на виконання заходів, що забезпечують доведення умов безпеки праці до нормативних вимог або підвищення існуючого рівня охорони праці на виробництві.

Кошти галузевих і державних фондів охорони праці витрачаю і ііся на здійснення галузевих і національних програм з питань охорони праці, науково-дослідних і проектно-конструкторських робіт, що виконуються в межах цих програм, на сприяння становленню і розвитку спеціалізованих підприємств та виробництв, творчих колективів, науково-технічних центрів, експертних груп, на заохочення трудових колективів і окремих осіб, які плідно працюють над розв'язанням проблем охорони праці.

До державного, регіонального та галузевих фондів охорони праці надсилаються, поряд з коштами державного чи місцевих бюджетів, відрахуваннями підприємств та іншими надходженнями, кошти, отримані від застосування органами державного нагляду штрафних санкцій до власників згідно із статтею 31 цього Закону, а також кошти від стягнення цими органами штрафу з працівників, винних у порушенні вимог щодо охорони праці.

Кошти фондів охорони праці не підлягають оподаткуванню. Витрати на охорону праці, що передбачаються в державному і місцевих бюджетах, виділяються окремим рядком.

До працівників підприємства можуть застосовуватись будь-які заохочення за активну участь та ініціативу у здійсненні заходів щодо підвищення безпеки та поліпшення умов праці. Види заохочень визначаються колективним договором (угодою, трудовим договором).

Порядок пільгового оподаткування коштів, спрямованих на заходи щодо охорони праці, визначається чинним законодавством про оподаткування.

Моральне і матеріальне стимулювання працівників за роботу щодо вдосконалення умов і безпеки праці має велике значення для підвищення ефективності виробництва, зниження рівня травматизму та захворювань, поліпшення умов праці та її безпеки. Обсяг матеріального заохочення диференціюється залежно від ролі службової особи та міри її впливу на безпеку праці.

Стимулювання здійснюється відповідно до розробленого підприємством, об'єднанням або галуззю положення.

2. Організація управління та навчання охороною праці на виробництві

Для підтримки постійної роботи в напрямку аналізу стану та вдосконалення умов праці на підприємствах лісового комплексу їх власники зобов'язані інформувати державні органи, які складають єдину статистичну звітність з охорони праці. Власник також зобов'язаний інформувати працівників про стан охорони праці, причини аварій, нещасних випадків і професійних захворювань і про заходи, які вжито для їхнього усунення та забезпечення на підприємстві умов і безпеки праці на рівні нормативних вимог.

Отримані дані скеровуються в ЕОМ і за спеціальною програмою розраховуються коефіцієнти безпеки праці по підприємству (цеху) щодо таких розділів: умови праці; безпечність технологічних машин, технологічних операцій; організація охорони праці. ЕОМ виконує відповідні розрахунки і видає рекомендації щодо керуючих впливів, в тому числі стимулювання.

У колективному договорі (угоді, трудовому договорі) сторони передбачають забезпечення працівникам соціальних гарантій у галузі охорони праці на рівні, не нижчому за передбачений законодавством, узгоджують їх обов'язки, а також погоджують комплексні заходи (плани) щодо забезпечення встановлених нормативів безпеки, умов, гігієни праці та виробничого середовища, підвищення існуючого рівня охорони праці, запобігання випадкам виробничого травматизму, професійним захворюванням і аваріям. Власник фінансує заходи щодо охорони праці. На підприємствах, у галузях і на державному рівні в установленому Кабінетом Міністрів порядку створюються фонди охорони праці. Такі фонди можуть створюватись органами міського і регіонального самоврядування для потреб регіону. На підприємстві кошти цього фонду використовуються тільки на виконання заходів, що забезпечують доведення умов і безпеки праці до нормативних вимог або підвищення існуючого рівня охорони праці. Кошти фондів охорони праці не підлягають оподаткуванню.

Згідно із Законом України "Про охорону праці". Державний комітет України з нагляду за охороною праці наказом від 04.04.94 р. №30 затвердив "Типове положення про навчання, інструктаж і перевірку знань працівників із охорони праці". У відповідності з цим документом, усі працівники при прийнятті на роботу і процесі роботи проходять на підприємстві інструктаж з питань охорони праці, надання першої медичної допомоги потерпілим від нещасних випадків, з правил поведінки при аваріях. Навчання працівників правилам безпеки праці запроваджується в усіх підприємствах, установах незалежно від характеру і ступеня небезпеки виробництва. Форми такого навчання: інструктажі, технічні мінімуми, так зване курсове навчання, спеціальне навчання, навчання (перевірка знань) посадових осіб, підвищення кваліфікації, навчання студентів та учнів навчальних закладів.

Інструктаж з охорони праці проводиться в усіх підприємствах, установах і організаціях незалежно від характеру їх виробничої діяльності, освіти, кваліфікації, стажу, досвіду з даного фаху або посади працівників. Керівництво, організація і відповідальність за своєчасне і правильне проведення інструктажів покладається на власника (керівника) підприємства, установи, організації, а у підрозділах — на керівника підрозділу. За характером і інтервалами проведення

інструктажі бувають: увідний і на робочому місці — первинний, позаплановий і цільовий.

Увідний інструктаж проводить інженер з охорони праці або особа, на яку покладені його обов'язки, з усіма особами, що приймаються на роботу, а також з тими, що прибули у відрядження, студентами, учнями, направленими на виробничу практику. Метою увідного інструктажу є:

- роз'яснення значення виробничої і трудової дисципліни, ознайомлення з характером майбутньої роботи, загальними умовами, з вимогами безпеки;

- ознайомлення з основними положеннями законодавства про працю, правилами внутрішнього трудового розпорядку, основними правилами електробезпеки, порядком складання актів про нещасний випадок, порядком надання першої допомоги потерпілому; загальними вимогами до організації та утримання робочих місць; вимогам особистої гігієни та виробничої санітарії;

- призначення і використання засобів індивідуального захисту, спецодягу і спецвзуття; ознайомлення з основними вимогами пожежної безпеки.

Інструктаж проводиться з одним або групою робітників у кабінеті охорони праці або в спеціально обладнаному приміщенні з використанням сучасних технічних засобів навчання, наочних посібників.

Первинний інструктаж на робочому місці повинні проходити всі особи, які поступають на роботу, а також ті, що переводяться з одного цеху в інший, робітники, які будуть виконувати нову для них роботу, учні, студенти, направлені на підприємство для проходження виробничої практики, особи, які перебувають у відрядженні і безпосередньо беруть участь у виробничому процесі на підприємстві. Інструктаж на робочому місці проводять керівники (майстри) тих структурних підрозділів, у безпосередній підлеглих яких будуть інструктовані працівники. На невеликих підприємствах, які не мають структурних підрозділів, інструктаж проводить керівник підприємства. Первинний інструктаж проводиться індивідуально або з групою осіб однієї професії, згідно з програмою, розробленою з урахуванням вимог відповідних інструкцій з охорони праці для робітників, інших нормативних актів про охорону праці, технічної документації і приблизного переліку питань. Програма розробляється керівником цеху, дільниці, погоджується із службою охорони праці і затверджується керівником підприємства, навчального закладу або їх відповідного структурного підрозділу. Усі робітники, у тому числі випускники професійних навчальних закладів, навчально-виробничих (курсів) комбінатів, після первинного інструктажу на робочому місці повинні протягом 2... 15 змін (залежно від характеру праці і кваліфікації працівника) пройти стажування під керівництвом досвідчених кваліфікованих робітників або фахівців, призначених наказом (розпорядженням) по підприємству (цеху, дільниці, виробництву). Керівник підприємства (цеху, дільниці, виробництва) має право своїм наказом або розпорядженням звільнити від проходження стажування робітника, який має стаж роботи за своєю професією не менше трьох років і якщо він переходить з одного цеху в інший, і характер його роботи та тип обладнання, на якому він буде працювати, не змінюються.

Повторний інструктаж на робочому місці повинні проходити всі працівники, незалежно від кваліфікації, освіти і стажу роботи: на роботах з підвищеною небезпекою праці — 1 раз у квартал; на інших роботах — 1 раз за півріччя. Його проводять індивідуально або з групою працівників однієї професії, бригади — за інструкціями для даної професії (посади).

Позаплановий інструктаж проводять при зміні правил, норм, інструкцій, технологічного процесу або обладнання, внаслідок чого змінюються умови безпеки праці, при порушенні працівником правил та інструкцій з охорони праці, застосуванні ним неправильних способів праці, які можуть призвести до травми або аварії, при нещасному випадку, при перервах у роботі: для робіт, до яких ставляться підвищені (додаткові) вимоги безпеки праці, — понад 30 календарних днів, для решти робіт — 60 і більше днів. Цей інструктаж проводять згідно з розпорядженням установ, які здійснюють державний нагляд за охороною праці (індивідуально або з групою працівників однієї професії).

Після проведення первинного, повторного і позапланового інструктажів робиться запис в журналі інструктажів на робочому місці з обов'язковим підписом інструктованого і інструктуючого. Журнал має бути встановленої форми, прошнурований, пронумерований і скріплений печаткою підприємства.

Цільовий інструктаж проводять із працівниками при ви-1 конанні разових робіт, безпосередньо не пов'язаних з фахом (завантажування, розвантажування, одноразові роботи поза підприємством, цехом та ін.); ліквідації аварії, стихійного лиха; виконання робіт, для яких оформляються наряд-допуск, дозвіл та інші документи; екскурсія на підприємство; організація масових і заходів з учнями, студентами (походи, спортивні заходи тощо). Цільовий інструктаж фіксується нарядом-допуском або іншою документацією, яка дозволяє виконувати роботи за переліком і згідно з відповідною інструкцією.

Навчання посадових осіб, згідно з переліком, затвердженим Державним комітетом із нагляду за охороною праці (наказ Державного комітету України по нагляду за охороною праці від 11.10.93 р. №94), проводять до початку виконання ними своїх обов'язків і періодично один раз на три роки в установленому порядку. Для них також запроваджується перевірка знань з охорони праці в органах галузевого або регіонального управління охороною праці з участю представників органів державного нагляду та профспілок. У разі незадовільних знань працівники повинні пройти повторну підготовку.

Навчання працівників правилам безпеки праці запроваджується в усіх підприємствах, установах незалежно від характеру та ступеня небезпеки виробництва. Форми такого навчання: інструктажі, технічні мінімуми, курсове навчання (перевірка знань) посадових осіб, підвищення кваліфікації, навчання студентів та учнів навчальних закладів.

Міністерство освіти України запроваджує навчання з основ охорони праці в усіх навчальних закладах системи освіти, а також підготовку та підвищення кваліфікації фахівців з охорони праці з урахуванням особливостей відповідних галузей народного господарства за програмами, погодженими з Державним комітетом України з нагляду за охороною праці.

Організація роботи в галузі управління охороною праці полягає у виборі і формуванні такої структури управління охороною праці на виробництві, котра

якнайкраще відповідає б основній меті — забезпеченню безпеки і здорових умов праці.

Висновок

Метою управління охороною праці є керування і координація роботи підрозділів та відділів в галузі охорони праці, планомірний і цілеспрямований вплив на фактори та умови, що визначають безпеку, нешкідливість, ступінь важкості та напруженості праці на всіх етапах формування виробничого процесу. Управління охороною праці організовується на основі: щоденного контролю умов праці на робочих місцях; щомісячної оцінки рівня безпеки праці в об'єднанні, підприємстві, цеху, на дільниці; щомісячної оцінки рівня безпеки праці в структурних підрозділах галузі.

Велике значення у забезпеченні високого рівня охорони праці має пропаганда знань, передового досвіду, новітніх досягнень науки і техніки в цій галузі. Основними методами та формами такої пропаганди є лекції, бесіди та консультації, плакати і навчально-наочні посібники, тематичні виставки, конкурси, кінофільми, діафільми та ін.